

Кірін Роман Станіславович,
судовий експерт відділу досліджень
в ІТ-сфері Дніпропетровського
НДЕКЦ МВС України, доктор юридичних
наук, доцент;
Кортаєв Володимир Миколайович,
директор Дніпропетровського НДЕКЦ
МВС України, кандидат юридичних наук,
судовий експерт

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ІР-ЕКСПЕРТИЗИ: ФОРМА ВИРАЖЕННЯ ТВОРУ

Для того, щоб закон був зрозумілим в тексті нормативно-правового акту зазвичай передбачається стаття, де закріплюються визначення найбільш складних термінів, що відносяться до предмету даного акту. Поняття «форма вираження твору», на жаль, й досі залишається в ІР-законодавстві таким, що немає ані легітимного визначення, ані офіційного тлумачення.

В цьому випадку доречним уявляється вислів В.Я. Іонаса, згідно із яким застосування закону передбачає точне розуміння його змісту. Оперуючи поняттями, законодавець не завжди може їх коментувати, тим більше – аналізувати складні уявлення, які вони викликають в нас. Ці завдання має виконати наука [1, с. 3].

Сучасне авторське право на твір, згідно з ч. 2 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права»(далі – закон про АПіСП) [1] виникає внаслідок факту створення останнього. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається: 1) реєстрація твору; 2) будь-яке інше спеціальне його оформлення; 3) виконання будь-яких інших формальностей. Реєстрація може здійснюватися на вимогу суб'єкта авторського права, але вона не має правовстановлюючого характеру.

Вказане є принциповою відмінністю охорони об'єктів авторського права і суміжних прав від об'єктів промислової власності, де, відповідно до ст. 465 Цивільний кодекс України (далі – ЦК) [2], майнові ІР-права на винахід, корисну модель, промисловий зразок є чинними з дати, наступної за датою їх державної реєстрації, за умови підтримання чинності цих прав відповідно до закону.

Крім того, у ст. 437 ЦК виникнення авторського права пов'язується з моментом створення твору. Отже, твір вважається створеним з моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми з урахуванням суті твору (зокрема, письмової форми, електронної форми, речової форми). Якщо не доведено інше, результат інтелектуальної діяльності вважається створеним творчою працею.

Таким чином, твори є об'єктами авторського права без виконання будь-яких формальностей щодо них та незалежно від їх: а) завершеності; б) призначення; в) цінності; г) способу чи форми їх вираження, тощо.

Останні можуть бути різними: усний вираз, письмова форма (малюнок, ноти, текст), об'ємне зображення (скульптура) тощо. Наприклад, для літературних творів матеріальним носієм образності, тобто формою вираження твору, є слово, словесний вираз.

У ч. 3 ст. 8 закону про АПіСП встановлено, що правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі. Майже так само подібне застереження врегульоване й у ЦК (ч. 3 ст. 433), за яким авторське право не поширюється на ідеї, процеси, методи діяльності або математичні концепції як такі.

Відтак, була й залишається дуже поширеною думка, згідно із якою є логічним вважати, що якщо правом охороняється лише «форма вираження твору», то відповідно правова охорона не поширюється саме на «зміст твору», хоча очевидно, що і у законі про АПіСП і у ЦК таке поняття як «зміст твору» взагалі не згадується.

У ч. 2 ст. 9 Угоди про торговельні аспекти ІР-прав природа того, що може бути об'єктом авторського права, встановлено, що захист авторського права поширюється на вислови, а не на ідеї, процедури, способи дії або математичні концепції як такі [3]. Поняття «вислів» вживається у зазначеному документі як переклад терміну «expressions», що можна також розглядати як вираз, виголос, вираження, висловлення. В аспекті тлумачення, зазначене поняття розуміється як сполучення слів, що виражає закінчену думку або становить певну єдність; фраза, мовний зворот; твердження, передане небагатьма виразними словами.

Натомість, термін «ideas» можна розуміти як: поняття, уявлення, що відбивають дійсність у свідомості людини та виражають ставлення її до навколишнього світу; думку про що-небудь, міркування з приводу чогось; задум, план, намір; основну думку, що визначає зміст твору. Тобто, очевидно, що поняття «ідея» та «зміст твору» є пов'язаними, але не тотожними, адже ідея – це не зміст, а план його визначення.

Таким чином, ключова розділова лінія між ідеєю та висловом, або так званий принцип дихотомії «ідея/вираз», полягає в тому, що тільки творчі вираження заслуговують охорони, а ідеї або інформація залишаються в загальному вільному користуванні.

Як зазначає Северін Дюсол'є (Severine Dusollier) логічне обґрунтування цього принципу виходить від визначного допущення, про те, що ідеї та інформація є основними складовими елементами новаторства, творчості, наукових досліджень та освіти. Авторські права не можуть обмежувати можливості користувачів і творців в отриманні доступу до існуючих знань та опори на них для розвитку творчого процесу на шляху до прогресу [5, с. 24].

Ідеї складають ядро суспільного надбання, оскільки воно як таке не може скористатися благами авторсько-правової охорони, а тому власне ідея може бути неодноразово використана ким завгодно інколи завгодно. Приміром, у двох авторів може бути одна і та ж ідея для твору, однак те,

як вони виражають себе, тобто спосіб, яким вони висловлюють свою ідею в об'єктивній формі, саме це і є тим, що має значення. Авторське право діє тільки в матеріальній формі, в яку переводяться ідеї. Отже, правом охороняється форма, в якій втілюється, виражається конкретна ідея. Відтак остання, через практичну нескінченність, є несприйнятливою, хоча і не остаточно втраченою, до авторсько-правової охорони. Основна причина надання охорони саме виразами, а не ідеям, полягає в захисті вільного обігу, оскільки авторське право на ідеї, в кінцевому підсумку, призведе до певних проблем у розвитку творчості та інновацій.

На нашу думку, вчення про дихотомічність «ідея/вираз», а так само про охороноздатні та необороноздатні елементи, як це було зроблено, наприклад, для окремих ІР-об'єктів [6], залишаються дискусійними через те, що, як уявляється, критерії, які використовуються для диференціації зазначених ланок, й досі не отримали сталого, в першу чергу, юридичного визначення, та вимагають подальшої конкретизації як для цілей реалізації авторських прав так і для судової та експертної практики.

У підсумку, на розгляд та оцінку ІР-спільноти, пропонуються наступні положення:

1. Форма вираження твору—це сукупність слів, словосполучень, речень, обрана, сформована та виражена автором у спосіб, необхідний для послідовного розкриття змісту та достатній для його однозначної ідентифікації, сприйняття та відтворення.

2. Кваліфікацію твору, як результату творчої діяльності, доцільно проводити за її складом – сукупністю передбачених нормами (принципами) права об'єктивних і суб'єктивних ознак (суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона).

Список використаних джерел

1. Ионас В.Я Критерий творчества в авторском праве и судебной практике. М.: Юрид. лит., 1963. 138 с.

2. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12?find=1&text>.

3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15?find=1&text>.

4. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Додаток ІС до Угоди про заснування Світової організації торгівлі: Міжнародний документ СОТ від 15.04.1994. *Офіційний вісник України*. 12.11.2010 № 84.Стор. 503.Ст. 2989.

5. Дюсолль С. Обзорное исследование по авторскому праву и смежным правам и общественному достоянию. Всемирная организация интеллектуальной собственности. Комитет по развитию и интеллектуальной собственности. 7-я сессия. Женева, 2–6 мая 2010 г. – 95 с.

6. Щодо виплати винагороди за використання або надання права на використання бази даних та торговельної марки: лист Державної фіскальної служби України від 08.06.2015 № 1472/2/99-99-19-02-02-10.*Бізнес-Бухгалтерія-Право. Податки. Консультації*. 28.09.2015. № 39. С. 27.